e*forum

Píše Luboš Merhaut

(E*forum, 20. 10. 2021)

Jiří Weil (1900–1959), český židovský prozaik, překladatel, literární kritik a publicista, patří mezi význačné i stále čtené autory, jejichž dílo nemáme k dispozici v žádném shrnujícím, resp. souborném vydání. Reprezentativní charakter ovšem mají dva výbory z autorovy povídkové tvorby: *Hodina pravdy, hodina zkoušky* (usp., ed. a doslov Jiří Opelík, Praha, 1966) a *Sechs Tiger in Basel* (usp. Urs Heftrich a Bettina Kaibach, přel. a doslov Bettina Kaibach, komentář Michael Špirit, Lengwill-Oberhofen, 2008). Z posledních, polistopadových desetiletí pak můžeme zaznamenat množství vydání Weilových děl, a to v různorodé kvalitě. Vedle románu *Dřevěná lžíce* (Praha, 1992, ed. Jarmila Víšková a Alice Jedličková; italsky ovšem již v roce 1970 a ineditně 1977 v edici Kvart) vyšla samostatně povídka *Štrasburská katedrála* (Olomouc, 2011) ze souborů *Mír* a *Vězeň chillonský*. Četná byla nová vydání Weilových vrcholných a čtenářsky nejúspěšnějších moderních prozaických, resp. románových skladeb: v roce 1990 společně romány *Život s hvězdou* a *Na střeše je Mendelssohn*, následujícího roku *Moskva-hranice* (ed. Jarmila Víšková a Eva Štědroňová), v České knižnici v roce 1999 *Život s hvězdou, Na střeše je Mendelssohn* a *Žalozpěv za 77 297 obětí* (usp. Jiří Holý, ed. Jarmila Víšková) a v roce 2013 opět *Na střeše je Mendelssohn*.

Během posledních tří desetiletí byla četná Weilova díla publikována také v překladech do množství jazyků. *Život s hvězdou* vyšel hebrejsky (1990), anglicky (*Life with a Star*, přel. Rita Klímová a Roslyn Schloss, 1990), italsky (*Una vita con la stella*, přel. Giuseppe Dierna, 1992), francouzsky (*Vivre avec une étoile*, přel. Xavier Galmiche, 1992 a 1996), německy (*Leben mit dem Stern*, přel. Gustav Just, 1995 a 2020), švédsky (*Liv med en stjärna*, přel. Per Nilson, 1998), finsky (*Tähti sydämellä*, přel. Eero Balk, 2002), nizozemsky (*Leven met de ster*, přel. Kees Mercks, 2012) a katalánsky (*Viure amb una estrella*, přel. Jaume Creus, 2017). *Moskva-hranice* vyšla v němčině (*Moskau – die Grenze*, přel. Reinhard Fischer, 1992), ruštině (*Moskva – granica*, 2002), ve španělštině (*Miscú: frontera*, přel. Eduardo Fernández Couceiro, 2005), v nizozemštině (*De hartslag van Moskou*, přel. Kees Mercks, 2014) a maďarštině (*Moszkva-a határ*, přel. György Varga, 2018). Román *Na střeše je Mendelssohn* byl publikován anglicky (*Mendelssohn is on the Roof*, přel. Marie Winn, 1991 a 1992), německy (*Mendelssohn auf dem Dach*, přel. Eckhard Thiele, 1992, 1995 a 2019), francouzsky (*Mendelssohn est sur le toit*, přel. Erika Abrams, 1993 a 1997, 2020 spolu s *Complainte pour les 77 297 victimes*), švédsky (*Mendelssohn på taket*, přel. Per Nilson, 2001), nizozemsky (*Mendelssohn op het dak*, přel. Kees Mercks, 2012), maďarsky (*Mendelssohn a tetőn*, přel. Zsuzsa V. Detre, 2013) a španělsky (*Mendelssohn en el tejado*, přel. Diana Bass, 2016). *Žalozpěv za 77 297 obětí* vyšel v němčině (*Elegie für 77 297 Opfer*, přel. Avri Salamon, 1999; *Klagegesang für 77 297*

Opfer, přel. Bettina Kaibach, 2000), ve francouzštině (*Complainte pour les 77 297 victimes*, přel. Erika Abrams, 2020) a v angličtině (*Lamentation for 77.297 victims*, přel. David Lightfoot, 2021). Kniha *Barvy* byla převedena do angličtiny (*Colors*, přel. Rachel Harrell, 2002).

Zpracovat ***Spisy Jiřího Weila*** se rozhodlo nakladatelství Triáda v rámci svého pozoruhodně kultivujícího programu, mj. vedle „běžících“ *Spisů Josefa Čapka* (od roku 2007) a *Spisů Jiřího Němce* (od 2018). Plán *Spisů* (řízených Michaelem Špiritem) je rozvržen do 13 svazků a v chronologickém pořádku zahrnuje *Reportáže a stati* (1920–1933), disertaci *Gogol a anglický román 18. století* (1928), *Reportáže a stati* (1933–1937), romány *Moskva-hranice* (1937), *Dřevěná lžíce* (1938, 1992), *Makanna, otec divů* (1945), *Povídky* (*Barvy*, 1946, *Mír*, 1949), *Stati a reportáže* (1938–1956), knihy *Život s hvězdou* (1949), *Harfeník* (1958), *Žalozpěv za 77 297 obětí* (1958), *Na střeše je Mendelssohn* (1960) a *Paralipomena*. Tři čísla z řady jsou určena v úměrných výběrech Weilově publicistice, jeho reportážím, statím a článkům, recenzím, glosám, polemikám atp., přičemž „svým záběrem usilují postihnout veškeré polohy Weilova novinového působení. Stranou tohoto obsáhlého výboru ponecháváme texty [uvádí šéfeditor], v nichž převažuje zřetel zpravodajský, referentský, a tvůrčí individualita se v nich dle našeho srovnání a hodnocení neuplatňuje tak jako ve svazcích sem zařazených“ (s. 709).

Úvodní svazek (s obálkou a v grafické úpravě Michala Rydvala), přinášející ***Reportáže a stati*** z let **1920–1933** (2021), uspořádal, k vydání připravil, okomentoval a rejstříky (děl a jmen) zacelil **Michael Špirit**. Kniha zachycuje první období psaní Jiřího Weila socialisty a komunisty, literárního (i divadelního a filmového) kritika z okruhu avantgardy, novináře, autora článků, reportáží a fejetonů o dění v sovětském Rusku a věrného propagátora jeho literatury a kultury. Výběr z rozměrné autorovy publicistické činnosti je vyvážený, byl veden vědomím, že tato činnost je „svými tématy a v jistém výseku i tvárnými postupy s pozdější beletristickou tvorbou úzce propojena“ (s. 709–710). Na druhé straně byl přirozeně determinován zjištěním, „že charakter autorových textů pro noviny a časopisy není dán ani uplatňováním kritických kritérií, ani osobitou stylistikou, nýbrž službou věci, jíž bylo především šíření zpráv o kultuře a politice tehdejšího sovětského Ruska v perspektivě, která byla odvozována od politické linie Všesvazové komunistické strany (bolševiků), resp. KSČ“. Podle žánrového hlediska je tak svazek rozvržen do čtyř oddílů, chronologicky uvádějících: „(I) reportáže, tedy texty, v nichž jednak vyniká Weilovo pozorovatelství, jednak se postupně utváří vyprávěcí styl, charakteristický pro romány a povídky, které budou vznikat od poloviny třicátých let, (II) články, tj. slohové útvary, v nichž proměnlivě dominuje zaujatější zpravodajství, popis, shrnutí, polemika aj., (III) recenze konkrétních uměleckých (literárních, divadelních, filmových), publicistických nebo vědeckých děl a (IV) přehledové stati, zabývající se opakovaně nejnovějším vývojem sovětské literatury“ (s. 710). Ediční poznámka dále mj. popisuje Weilovu činnost a jeho života běh v období dvacátých a počátku třicátých let 20. století (po autorův odjezd do Moskvy) a registruje literaturu předmětu týkající se této etapy. Výběr rámuje *Chronologický přehled* Weilových statí (zařazených do této edice i vynechaných)

a překladů, jenž poskytuje kompletní přehled o těchto polohách autorovy tvorby. Precizně je zpracován oddíl *Komentář* (s. 759–919), vedle důsledné faktografie a jasného zachycení edičního postupu zahrnuje výklady o tematických souvislostech jednotlivých textů, odkazy na vztahy k dalším autorovým a jiným pracím i citace z nich, významně přitom zúročuje studium dobového tisku.

Přes shledávatelná a shledaná znamení autorské osobitosti se Weilovy texty vyznačují především propagační ideologickou tendenčností, jejich dobová funkce ovlivnila výběr témat i způsob podání. Jsou čitelné již především jako historické dokumenty svědčící nejen o Weilově osobním světonázorovém směřování a zakotvení, ale i obecněji o dobovém proudu levicové revolučnosti, v němž se snoubila víra a touha po sociální spravedlnosti s dogmatickou účelovostí. Ne příliš často se editoři ocitají v paradoxní situaci, spočívající v úkolu připravit a zprostředkovat texty, s jejichž charakterem do značné míry oni sami nesouzní. V tomto případě jsou nedílnou součástí Weilova díla, a tedy přirozeně i jeho *Spisů*, nicméně jde namnoze o texty zvláštní povahy, s nimiž se lze názorově sladit jen stěží, resp. pouze za předpokladu politické orientace usvědčené (nejen) neblahou historickou zkušeností z neprav(div)osti.

Neobvyklou a klíčovou obtíž i svůj postoj popsal Michael Špirit jasně a korektně: „Úkolem naší edice je ve spolehlivé textové podobě zprostředkovat autorovu publicistickou tvorbu let 1920–1933, nikoli polemizovat s Weilovými politickými názory, vyvracet je, či je dokonce zamlčovat. Není ovšem úplně snadné kriticky připravovat k vydání texty, s jejichž ideologickým směřováním nejenže nesouzníme, ale s výhodou časového odstupu a s oporou o relativně obsáhlou dokumentaci dějinných událostí můžeme o jejich celku navíc prohlásit, že ať už byl autor mezi svým dvacátým a třiatřicátým rokem světonázorově orientován jakkoli, jeho práce vytvářely kašírovaný obraz o zločinném politickém systému a jeho pervertované kulturní infrastruktuře (ostatně po většinu této doby, v letech 1922/23 až 1930/31, pracoval na sovětském obchodním zastupitelství v Praze, a jeho publicistické působení se tak krylo se zájmy jeho zaměstnavatele). V komentářích samozřejmě nevstupujeme s Weilem do sporů o blahodárnost Říjnové revoluce, velikost zakladatele ruské tajné policie nebo o vědeckou validitu Stalinových názorů na národnostní otázku. Pokud jsme však při ediční přípravě seznali, že autorův popis nebo argumentace v určité věci je v rozporu se zjevnými fakty, pokusili jsme se kategoricky formulované pasáže uvádět na pravou míru, resp. vysvětlovat zdroje pisatelovy stylizace, ba zkreslování. Poznávání životní a kulturní reality sovětského Ruska a její zprostředkovávání českému prostoru přitom u Jiřího Weila postupovalo v průběhu dvacátých let 20. století od individuálního zaujetí pro jedinečné úkazy uměleckého života (formalistická škola, literatura faktu, působení LEFU) k čím dál bezvýhradnější loajalitě vůči zostřujícím se politickým usnesením komunistické strany. Průvodním jevem této cesty od noetiky k apologetice byla lhostejnost nebo zamlčování těch stránek sovětské společnosti, které státní bolševická propaganda z oficiálního obrazu o SSSR vylučovala (hladomor jako důsledek násilně zaváděné industrializace země, hromadné deportace obyvatelstva, všeprorůstající korupce, politické procesy a popravy na základě vymyšlených obvinění); v literatuře se to u Weila projevovalo nevšímavostí vůči poetikám A. Achmatovové, M. Cvetajevové

nebo O. Mandelštama. V tomto smyslu představují jeho texty z let 1920–1933 o sovětském Rusku, resp. SSSR mimořádnou, ale dílčí výpověď, jejíchž parametrů se autor držel nebo musel držet i z odstupu více než čtvrtstoletého (jak mj. ukazuje i zde zařazený dovětek z roku 1958) a kterou je třeba číst v konfrontaci s hlasy dalších zprostředkovatelů rusko-sovětské reality […]“ (s. 760–761).

S nelehkým úkolem se editor vyrovnal příznačně profesionálně. Literárněhistorický dobový materiál vypravil ve službě věci a čtenáři s pozoruhodnou přesností i noblesou. Jeho *Komentář* – v konfrontacích s Weilovými texty, ale i sám o sobě – tak představuje vlastně nejpoutavější čtení. Nad podobou prvního svazku *Spisů Jiřího Weila* a u vědomí soustředěného úsilí Triády o kvalitní ediční řady takříkajíc navzdory době – vydávání spisů spíše nepřející – se lze nadít a těšit, že Weilovo dílo bude konečně jako celek dostupné ve spolehlivé a reprezentativní strukturované podobě.

Jiří Weil: *Reportáže a stati. 1920–1933. Spisy J. W., sv. 1.* Uspořádal, k vydání připravil, ediční poznámku a komentář napsal a rejstříky sestavil Michael Špirit. Praha: Triáda, 2021, 1008 s.

www.ipsl.cz